

KRAKOWOWA Petronela Paulina (29 VI 1813 Warszawa – 16 II 1882 Warszawa), pisarka, nauczycielka, działaczka społeczna, autorka prac pedagogicznych.

Uczyła się w warszawskich szkołach pani Jouffier i Anny Eitnerówny. Po upadku powstania listopadowego i po śmierci ojca podjęła pracę jako nauczycielka domowa. Opublikowała kilka zbiorów dydaktycznych. Utworzyła i redagowała pismo „Pierwiosnek” (1838-1843), pierwsze w Polsce zbiorowe wydawnictwo adresowane wyłącznie do kobiet oraz dwutygodnik „Zorza” (1843-1844) o tematyce edukacyjno-wychowawczej. W 1849 otworzyła pięcioklasową pensję dla dziewcząt z nowoczesnym programem nauczania. Szkoła kształciła i wychowywała na wysokim poziomie, a Krakowowa uczyła w niej literatury i języka polskiego. Szkoła funkcjonowała do 1879, a według przewodnika po Warszawie wydane go przez hotel „Grand” – do 1881. Była autorką wielu pogadanek dla dzieci, m.in. *Rozmowy matki z dziećmi* (Warszawa 1841), *Niespodzianka* (Warszawa 1843). Jej autorstwa *Wspomnienia wygnanki* (Warszawa 1845) były rodzajem poradnika domowego dla kobiet. Tłumaczyła też książki i inne utwory z języka francuskiego i angielskiego.

PSB, t. 15, s. 123-125; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski w Warszawie 1851-1890*, Warszawa 1983, s. 319; M. Czapska, *Prywatne szkoły średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002, s. 227, 253, 358, 369.

1939-1945 oraz jego tajna działalność oświatowa przygotowanej, przyg. pod kier. Kazimierza Kubika. Był zaangażowany w działalność i rozwój uniwersytetów ludowych. Kierował tymi placówkami w Białymostku 1947-1951 i Opaleniu 1981-1995. Był orędownikiem pozaformalnej edukacji dorosłych na wsi – zwłaszcza w formie Uniw. Lud. Wielokrotnie od 1945 podejmował akcje ich rewitalizacji. W Opaleniu współorganizował, na fali posierpniowej odwilży, ogólnonarodową debatę nad odbudową sieci tych placówek (XII 1981), podejmował podobne inicjatywy w ramach Komisji Oświaty NSZZ „Solidarność” (I. 80. XX w.) oraz Komitetu Odrodzenia Uniwersytetów Ludowych „Młody Las” (I. 90. XX w.). Za tę działalność w 1995 otrzymał nagrodę Polcul Foundation – Niezależnej Fundacji Popierania Kultury Polskiej im. Jerzego Bonieckiego.

Na jego dorobek naukowy składają się prace z kilku obszarów. W I. 60. XX w. opublikował cykl artykułów na łamach „Ośw. Dor.” dotyczący trudności wychowawczych w szkołach dla pracujących. Jego zainteresowania badawcze zdominowały jednak dzieje nauczycielstwa polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku i w czasie okupacji hitlerowskiej oraz historyczno-teoretyczne wątki dotyczące uniwersytetów lud. Do najważniejszych publ. należą *Udział nauczycieli w tajnej oświacie i ruchu oporu na Ziemi Gdańskiej 1939-1945*, 1977; *Organizacja polskiego nauczycielstwa w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1920-1939 i Polaków nauczycieli gdańskich w okresie II wojny światowej*, 1979; *Idea współczesnego uniwersytetu ludowego*, 1982; *Jubileusz 250-lecia Uniwersytetów Ludowych w Polsce*, 1992. Poczynione tam ustalenia miały charakter pionierski i zachowują aktualność do dzisiaj.

T. Maliszewski, *Narcyz Kozłowski (1913-2000) – pomorski społecznik i oświatowiec*, „Rocz. Andr.” 19/2012; J. Szewski, *Kozłowski Narcyz, Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, Supl. II, Gdańsk 2002, s. 139-140; W. Jedliński, *Narcyz Kozłowski „Szary”: 80 lat życia, walki i pracy*, Gdańsk 1993.

Tomasz Maliszewski

KOZMIŃSKI Franciszek (? – 1888 Lublin), pedagog, autor podręczników.

Pochodził z Galicji. Przynajmniej od 1852 był nauczycielem języków klasycznych w II gimnazjum we Lwowie. Sprowadzony został do Królestwa w związku z wdrażaniem reformy szkolnej Aleksandra Wielopolskiego z 1862. Od 1866 uczył łaciny i greki w gimnazjum w Siedlcach, a od 1869 w Piotrkowie i od 1871 w Lublinie, gdzie mieszkał do końca życia. Opublikował we Lwowie pracę *O akcentuacji greckiej i łacińskiej* (Lwów 1854), a w Przemyślu *Przykłady do tłumaczenia z greckiego*

na polskie i z polskiego na greckie według układu Kühlera (Przemyśl 1852).

„Cirkular po uprzączeniu Varšavskim Učebnym Okrugom”, 1871, s. 241; L.T. Błaszczak, *Filologia klasyczna na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1816-1915*, cz. II: 1862-1915, Warszawa 2003, s. 58, 125, 145, 306; K. Poznański, *Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 roku*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 241; *Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki w Lublinie*, Warszawa 1902, s. 67.

Ewa Kula

KRAJEWSKI Demetriusz (Dymitr) od św. Michała, imię świeckie Tadeusz (8 IX 1746 – 5 VII 1817

Końskie), pijar prowincji polskiej, naucz., literat., historyk, autor prac pedagogicznych. Do zakonu pijarów wstąpił 26 VII 1763 w Podolińcu na Spiszu i tam odbył nowicjat. Zakonne studia humanistyczne i filozoficzne ukończył w Międzyrzeczu Koreckim w 1768. Następnie

został przeniesiony do Warszawy, gdzie rozpoczął pracę pedagogiczną. W 1770 objął stanowisko podprefekta szkoły. Pracował również jako nauczyciel prywatny u Tarnowskich 1773-75 i Wodzickich. Po konflikcie z ojcem swoich uczniów, został zwolniony i pod koniec 1782 powrócił do Warszawy i objął stanowisko prefekta w Collegium Nobilium, a od 1784 pełnił tam funkcję rektora. W 1793 sekularyzował się i odszedł z zakonu, osiadł na probostwie w Końskich. Następnie otrzymał kanonię kielecką i lwowską. Był nauczycielem prywatnym w domu Stanisława Małachowskiego wojewodzica sieradzkiego. Zajął się także w tym czasie badaniami historycznymi. W 1809 przeniósł się do Warszawy i włączył się do prac Tow. Warsz. Przyj. Nauk i 5 IV 1812 został jego członkiem. Był cenionym literatem okresu oświecenia, autorem powieści, sztuk teatralnych i prac historycznych i pedagogicznych. W 1777 wydał w Krakowie podręcznik dedykowany swoim podopiecznym Stanisławowi i Karolowi Wodzickim pt. *Gry nauk dla dzieci, służące do ułatwienia edukacji...* W tej publikacji wyłożył pogłówną metodę nauczania początkowego, opartą na wykorzystaniu naturalnych skłonności dzieci do zabawy. Metodę tę stosował w kształceniu młodych Wodzickich. Krajewski napisał powieść *Podolanka wychowana w stanie natury, życie i przypadki swoje opisująca*, która miała aż siedem wydań w roku premiery (1784). Krajewski nawiązał w niej do poglądów pedagogicznych Jana Jakuba Rousseau. Powieść była polską adaptacją książki Henri Josepha Du Laurensa *Imirce, ou la Fille de la nature*, nie była jednak tak

jednoznacznie krytyczna wobec koncepcji „dziecka natury” Rousseau. Powieść cieszyła się wielką popularnością ze względu na kontrowersyjną koncepcję wychowawczą, negatywny stosunek do wielu dzieł literackich oraz swoją wartość artystyczną, stała się przedmiotem pierwszej w Polsce polemiki literackiej: W odpowiedzi na głosy polemiczne i krytykę wywołaną publikacją Krajewski wydał *List Podolanki*, ki wychowanej w stanie natury do swej przyjaciółki, h.m.w. 1784. Spór został zakończony przez wydanie h.m.w. 1785 utworu *Dialog, czyli Rozmowa Podolanki z jej mężem*, której autorstwo przypisywane jest Krajewskiemu (prawdopodobnym autorem może być pijar Franciszek Siarczyński).

APPZP, M., k. 93, nr 449; APPZP, *Słow. biogr.* KEN, s. 333-334; *Nowy Korbut*, t. 5, 1967, s. 183-185; PSB, t. 15, s. 105-107; *Enc. katol.*, t. 9, s. 1143; M. Klimowicz, *Oświecenie*, Warszawa 2002, s. 262-264; A.K. Guzek, *Polemiki literackie*, W: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, A. Aleksandrowicz-Ulrich, Wrocław 2002, s. 439-441; Bogdziewicz H., *Działalność literacka polskiego środowiska pijarskiego w dobie oświecenia*, Kraków 2005, s. 83-84.

Mariusz Ausz,

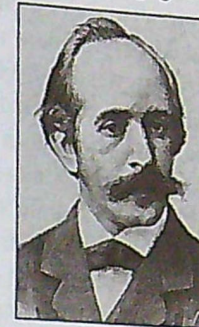
KRAKOWOWA Petronela Paulina (29 VI 1813 Warszawa – 16 II 1882 Warszawa), pisarka, nauczycielka, działaczka społeczna, autorka prac pedagogicznych.

Uczyła się w warszawskich szkołach pani Jouffier i Anny Eitnerówny. Po upadku powstania listopadowego i po śmierci ojca podjęła pracę jako nauczycielka domowa. Opublikowała kilka zbiorów dydaktycznych. Utworzyła i redagowała pismo „Pierwiosnek” (1838-1843), pierwsze w Polsce biuletyn wydawnictwo adresowane wyłącznie do kobiet oraz dwutygodnik „Zorza” (1843-1844) o tematyce edukacyjno-wychowawczej. W 1849 utworzyła pięcioklasową pensję dla dziewcząt z nowoczesnym programem nauczania. Szkoła kształciła i wychowywała na wysokim poziomie, a Krakowowa uczyła w niej literatury i języka polskiego. Szkoła funkcjonowała do 1879, a według przewodnika po Warszawie wydane przez hotel „Grand” – do 1881. Była autorką wielu pogadanek dla dzieci, m.in. *Rozmowy matki z dziećmi* (Warszawa 1841), *Niespodzianka* (Warszawa 1843). Jej autorstwa *Wspomnienia wygnanki* (Warszawa 1845) były rodzajem poradnika domowego dla kobiet. Tłumaczyła też książki i inne utwory z języka francuskiego i angielskiego.

PSB, t. 15, s. 123-125; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski w Warszawie 1851-1890*, Warszawa 1983, s. 319; M. Czapka, *Prywatne szkoły średnie w Królestwie Polskim w latach 1831-1862*, Kielce 2002, s. 227, 253, 358, 369.

Ewa Kula

GRAMSZTYK Stanisław (8 XI 1841 Warszawa – 22 XII 1906 Warszawa), nauczyciel, propagator nauk przyrodniczych jako przedmiotu nauczania szkolnego, jeden z pierwszych popularyzatorów wiedzy przyrodniczej w Polsce.

Był synem znanego w Warszawie rabina Izaaka Gramsztyka. W 1859 ukończył gimnazjum gubernialne w Warszawie i rozpoczął studia medyczne w Ak. Medyko-Chirurgicznej. Porzucił je w 1862, gdy otwarto Szkołę Główną w Warszawie, gdzie podjął studia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym. Ukończył je w 1866, zostając jednym z pięciu pierwszych magistrów na tym Wydziale. Związany był z ruchem asymilacyjnym Żydów, od 1859 należał do kółka młodzieży żydowskiej, którego patronem był Markus Jastrow. W okresie powstania styczniowego zaangażował się w działalność polityczną jako publicysta.

Z braku środków finansowych nie mógł kontynuować studiów za granicą. Z powodu nieprzychylniej opinii władz rosyjskich o rodzinie Gramsztyków nie udało mu się także otrzymać posady nauczyciela w gimnazjum państwowym. Podjął zatem pracę urzędniczą. W 1869-1886 pracował jako urzędnik Banku Polskiego, 1890-1906 w Tow. Ubezpieczeń od Ognia. Równocześnie pracował w warszawskich pensjach żeńskich. Był lubiany przez uczennice i ceniony za jasność wykładu i skuteczność metod nauczania. W latach 1875-1891 uczył arytmetyki handlowej w Szkole Handlowej im. Leona Kronenberga, wykładał na Wyższych Kursach Handlowych Żeńskich Józefy Siemiradzkiej oraz na Uniw. Latającym. Od 1871 wchodził w skład grona opiekunów (tzw. nadzorców honorowych) nad rządowymi szkołami elementarnymi dla dzieci wyznania mojżeszowego.

Był niezwykle aktywny jako propagator nauk przyrodniczych jako przedmiotu nauczania szkolnego, nauki te bowiem w tym czasie w programach szkolnych były bardzo okrojone lub wręcz niedozwolone. O konieczności wprowadzenia nauk przyrodniczych do programów szkolnych pisał na łamach „Przeglądu Pedagogicznego”. Uważał, że studiowanie nauk przyrodniczych jest doskonałym treningiem umysłowym, a one są samą podstawą rozwoju naszej cywilizacji. Krytykował neohumanistyczny model kształcenia jako nieodpowiadający wymogom ówczesnej rzeczywistości. Pracując w latach 1877-1900 na pensji żeńskiej Jadwigi Sikorskiej, na tajnych lekcjach nauczał przyrody i fizyki. Był lubiany przez uczennice i ceniony za jasność wykładu